

Ботанічний розсадник як важлива складова навчального середовища Уманського національного університету садівництва

Маргарита І. Парубок*, Тетяна В. Мамчур, Лариса В. Розборська, Ірина Б. Леонтюк Уманський національний університет садівництва, м. Умань, Черкаська обл., Україна, 20300 m.parubok69@gmail.com

Анотація. Ботанічний розсадник Уманського національного університету садівництва розташований на території студентського містечка університету. З 2002р. колекційний розсадник займає площу 1 га і розрахований на 1500 видів рослин. Трав'янисті однорічні і багаторічні рослини розміщені на площі 0,5 га за загальноприйнятою філогенетичною системою *Magnoliophyta*. Рослини інтродукуються з природної флори України та інших доступних регіонів. Нині в колекційному ботанічному розсаднику висаджено близько 700 видів, що належать до 45 родин та систематично поповнюються асортиментом декоративних, лікарських та інтродукованих рослин із різних регіонів України. Колекції рослин ботанічного розсадника університету є навчальною, науковою та еколого-просвітницькою базою для студентської й учнівської молоді міста.

Ключові слова: асортимент, екологічний світогляд, колекційний розсадник, систематика рослин, філогенетична система.

Botanical nursery an important component of the learning environment of the Uman National University of Horticulture

Margaryta I. Parubok*, Tetiana V. Mamchur, Larysa V. Rozborska, Iryna B. Leontyuk Uman National University of Horticulture, Uman, Cherkasy Region, Ukraine, 20300 [*m.parubok69@gmail.com](mailto:m.parubok69@gmail.com)

Abstract. The botanical nursery of the Uman National University of Horticulture is located on the campus of the university. Since 2002 the collection nursery occupies an area of 1 ha and is designed for 1500 types of plants. Herbaceous annual and 180 perennial plants are placed on an area of 0.5 ha according to the phylogenetic system of *Magnoliophyta*. Plants are introduced from the natural flora of Ukraine and other accessible regions. Currently, about 700 species belonging to 45 families are planted in the collection botanical nursery and are systematically replenished with an assortment of decorative, medicinal, and alien plants introduced from different regions of Ukraine. The plant collections of the university's botanical nursery are an educational, scientific, and environmental awareness base for students and pupils of the city.

Key words: assortment, ecological world outlook, collection nursery, plant systematics, phylogenetic system.

Ботанічний розсадник Уманського національного університету садівництва забезпечує формування і збереження документованої колекції

живих рослин, що використовується в навчальних, наукових, еколого-просвітницьких цілях.

Колекційний розсадник був закладений у 1936 році завідувачем кафедри ботаніки, доцентом І. І. Білоусом та асистентом В. С. Горячевою. В період свого існування він постійно поповнювався новими видами рослин за рахунок обмінів з рядом наукових установ. Багато зусиль до цього доклали доценти В.А. Гаврилюк, В. Ф. Ніколаєва та С. П. Романщак. Видовий склад розсадника в даний час складає до 700 видів. Цей розсадник був спланований як систематичний. В основу послідовності розміщення рослин була взята система родин Енглера. На теперішній час ця система застаріла, тому у 1996 році виникла нагальна потреба у реконструкції колекційного розсадника. В даний час він займає площу до 0,5 га. Трав'янисті однорічні та багаторічні рослини розміщені за загальноприйнятою філогенетичною системою *Magnoliophyta*. На іншій частині розсадника (розміщеній по його периферії) ростуть деревовидні та кущові форми. Систематичний принцип підбору і розміщення видів у колекціях зіграв значну роль у систематиці рослин не лише для науководослідної, а й для навчальної роботи. На розсаднику представлена велика кількість родин, які зустрічаються у флорі України. В свою чергу родина представлена певною кількістю видів. При плануванні розсадника використана прямокутна сітка ділянок. Від центральної доріжки під прямим кутом вправо і вліво відходять ряди ділянок, що розділені бічними доріжками. Основне видове різноманіття колекції представлено за родинами на окремих ділянках. Таке планування розсадника дає змогу підійти до потрібної родини і кожного виду зокрема. У навчальному процесі розсадник головний об'єкт при проходженні навчальної практики. Завершуючи лекційний курс із систематики рослин студентів ознайомлюють з різноманітням життєвих форм, кількісним складом представників різних родин покритонасінних в природному, безпосередньо зростаючому вигляді. Вони мають можливість наочно вивчати морфологічні особливості рослин, а також характерні морфологічні ознаки родин, які представлені в колекції. Крім того студенти знайомляться з рослинами, які можуть бути введені в культуру (їстівні, лікарські, кормові, декоративні), а також з дикорослими корисними рослинами, що згадуються в лекційному курсі, а також іншими видами, що заслуговують уваги [1]. Розсадник також дає можливість знайомитися з рослинами інших регіонів, нашої країни, а також інших країн і континентів, та вивчати можливості інтродукції деяких з них. Під час екскурсії розсадником студенти знайомляться з цікавою і багатого колекцією рідкісних та реліктових видів (*Ginkgo biloba* L., *Taxus baccata* L., *Magnolia kobus* DC., *Staphylea pinnata* L., *Reynoutria* × *bohemica* Chrtek & Chrtková, *Liriodendron tulipifera* L., *Pulsatilla pratensis* (L.) Mill., *Pulsatilla grandis* Wender., *Adonis vernalis* L., *Rhododendron luteum* Sweet., *Euonymus nanus* M.Bieb., *Scopolia carniolica* Jacq., *Coronilla elegans* Pančić, *Macleaya microcarpa* (Maxim.) Fedde, *Eleutherococcus senticosus* (Rupr. & Maxim.) Maxim., *Rhodiola rosea* L., *Exochorda racemosa* (Fortune ex Lindl.) Rehder, *Achnatherum bromoides* (L.) P.Beauv., *Hepatica acutiloba* DC., *Calycanthus*

occidentalis Hook. & Arn., *Aristolochia macrophylla* Lam., *Buddleja davidii* Franch. та ін.). При ознайомленні з колекцією рідкісних видів обов'язково вводиться елемент охорони природи, де розглядається реліктовість, рідкісність або зникнення виду, а також вивчаються їх біологічні особливості [4]. Та частина розсадника де розміщені деревовидні та кущові форми рослин (так звана парково-лісова зона) дає можливість вивчати екологічні умови зростання та взаємний вплив різних видів один на одного (їх загальний розвиток в умовах колекції, елементи агресивності, або навпаки, пригніченості). На колекційному розсаднику відведено також площу, де висаджені лікарські рослини, що використовуються в навчальному процесі при виконанні дипломних робіт. Деякі їх види є досить декоративними рослинами, тому вони з успіхом використовуються в садовопарковому мистецтві, квітникарстві, озелененні присадибних ділянок, тощо [3]. Тому вивчення і даної групи рослин є необхідною умовою майбутньої професійної діяльності. Крім суто навчального призначення колекційний розсадник широко використовується з метою розробки наукових основзбереження, відтворення та використання рослинних ресурсів, у таких напрямках: — вивчення, збереження та відтворення раритетного фіто генофонду Лісостепової зони України; — відтворення спеціальних експозиційних груп рослин відкритого ґрунту за загальноприйнятою філогенетичною системою *Magnoliophyta*; — створення насінневого фонду, обмін насінням і посадковим матеріалом з іншими вітчизняними навчальними закладами, ботанічними садами та установами. На колекційному ботанічному розсаднику студенти проводять і наукові дослідження, де вони самостійно, або під керівництвом викладача вивчають рослини та використання їх в озелененні, а також технологію їх вирощування і догляд. Зібрані результати лягають в основу випускних та дипломних робіт. Мотивація і активізація самостійної роботи формує у студента вміння планувати, систематизувати і контролювати свою діяльність, приймати і реалізовувати рішення, що є необхідною умовою для майбутнього професіонала. Досить цікавою і багатого за кількістю видів на колекційному розсаднику є колекція лікарських рослин: *Symphytum officinale* L., *Salvia officinalis* L., *Melissa officinalis* L., *Echinops sphaerocephalus* L., *Monarda didyma* L.; колекція *Mentha*: *M. pulegium* L., *M. micrantha* (Fisch. ex Benth.) Heinr.Braun, *M. ucrainica* Klok., *M. arvensis* L., *M. spicata* L., *M. × piperita* L.; *Digitalis grandiflora* Mill., *Convallaria majalis* L., *Borago officinalis* L., *Galega officinalis* L., *Macleaya cordata* (Willd.) R.Br., *Echinacea purpurea* (L.) Moench., *Genista tinctoria* L., *Lavandula angustifolia* Mill., *Sanguisorba officinalis* L., *Tanacetum vulgare* L., *Phytolacca acinosa* Roxb., *Schisandra chinensis* (Turcz.) Baill., *Calendula officinalis* L., *Hypericum perforatum* L., *Potentilla erecta* (L.) Raeusch., *Verbena officinalis* L. [2]. Створено колекційний маточник декоративних, гарноквітух багаторічних рослин, які використовуються в озелененні території університету, зокрема родів *Iris* L., *Clematis* L., *Narcissus* L., *Paeonia* L., *Sedum* L., *Allium* L., *Hosta* Tratt. [3]. Розсадник цікавий і тим, що тут висаджені декоративні красиво-квітучі кущі: *Philadelphus coronarius* L., *Weigela floribunda* (Siebold & Zucc.) K.Koch,

Deutzia scabra Thunb., різні види родів *Cotoneaster* Medic. та *Spiraea* L., *Tamarix gracilis* Willd., *Chaenomeles speciose* (Sweet) Nakai, *Kerria japonica* (L.) DC, *Forsythia suspense* Thunb., *Staphylea pinnata* L., *Buddleja davida* L., *Calycanthus occidentalis* Hook. & Arn., *Hydrangea macrophylla* (Thunb.) Ser., *Exochorda racemosa* (Fortune ex Lindl.) Rehder, *Prunus triloba* Lindl., *Malus niedzwetzkyana* Dieck. та ін. [5]. Отже, ботанічні колекції розсадника виконують пізнавальну роль, розширюють кругозір і є доповненням до екскурсій в природу, що сприяє створенню у студентів більш широкого уявлення про багатство живих форм рослинного світу. Це особливо важливо для майбутніх фахівців біологів в також фахівців сільського, лісового та садово-паркового господарства, які в своїй роботі повинні застосовувати отримані знання про біологічні особливості рослин, щоб раціонально використовувати рослинні ресурси.

Колекції ботанічного розсадника є навчальною, науковою та екологопросвітницькою базою для студентської й учнівської молоді міста. Тут проходять численні ознайомчі та навчальні екскурсії; ботанічні ділянки є місцем проведення навчальних занять та практик студентів спеціальностей «Біологія та біохімія», «Екологія», «Лісове господарство», «Садово-паркове господарство», «Захист і карантин рослин», «Агрономія», «Плодівництво і виноградарство».

Важливо, що ботанічний розсадник є вагомим складовим елементом навчально-виховного середовища, завдяки якому формується новий екологічний світогляд, розуміння прекрасного, естетичні та етичні цінності. Залучення молоді до наукових досліджень об'єктів фіторізноманіття, агротехнічних робіт з садіння, поливу рослин формує турботливе ставлення до біоти, праці садівника та ландшафтної архітектури.

Література

1. Заїменко Н. В. Про сучасний стан, проблеми і перспективи збереження та збагачення рослинного різноманіття в ботанічних садах і дендропарках України (стенограма наукової доповіді на засіданні Президії НАН України 1 липня 2015 року) // Вісник Національної академії наук України, 2015. № 9. С. 33–38.

2. Каталог рослин ботанічного розсадника Уманського національного університету садівництва. Довідковий посібник / авт.-упоряд. Т. В. Мамчур, Г. А. Чорна, М. І. Парубок, О. В. Свистун, Н. В. Михайлова; за ред. д-ра с.-г. наук В. П. Карпенка. – Умань: Видавець «Сочінський М. М.», 2023. – 238 с.

3. Кравець Т. О., Парубок М. І., Свистун О. В. Інтродукція та акліматизація рослин в умовах колекційного розсадника Уманської ДАА. Ресурсознавство, колекціонування та охорона різноманіття: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., м. Полтава, 20 верес. 2002 р. Полтава, 2002. С. 192–196.

4. Кучерявий В. П. Озеленення населених місць. – Львів : Світ, 2008. – 456 с.

5. Свистун О. В. Роль колекційного розсадника Уманського НУС у підготовці фахівців садово-паркового господарства / О. В. Свистун, Т. В. Мамчур, М. І. Парубок // Агробіологія: Збірник наукових праць / Білоцерків. нац. аграр.ун-т. – Біла Церква, 2012. – Вип. 8(94). – С.13–15.